

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
İÇİNDEKİLER.....	9
KISALTMALAR.....	13
GİRİŞ	15

Birinci Bölüm

ANAYASA VE ÇEVRE KANUNU'NDA ÇEVRENİN KORUNMASINDAKİ HAK VE ÖDEVİN KAPSAMI

A. Anayasa md.56/1 ile md.56/2 arasındaki hak ve ödev boyutu	21
I- Anayasa md.56/1'deki "herkes"	23
II- a. Anayasa md. 56/2'deki "Devlet"	25
II- b. Anayasa md.56/2'deki "vatandaşlar"	30
B. Anayasa md. 56/1 ve md.56/2 karşısında Çevre Kanunu'nun ilgili hükümleri	32

İkinci Bölüm

ÇEVRE KANUNU'NDAKİ İDARİ YAPTIRIMLAR

A. Genel Olarak	39
B. İdari Yaptırımların Çevrenin Korunmasındaki Önemi.....	41
C. Çevre Kanunu md.15'deki Faaliyetin Durdurulması Kararlarının Hukuki Niteliği	47
D. Çevre Kanunu md.2'deki Kirleten ve md.8'deki Kirletme Yasağı	52

Üçüncü Bölüm
ÇEVRE KANUNU'NDA YER ALAN
İDARİ NİTELİKTEKİ CEZALAR

A. Çevre Kanunu md. 20'de Yer Alan İdari Nitelikteki Cezalar.....	57
I- 20'nci maddenin birinci fıkrası.....	57
a. (a) bendi.....	57
(1) nolu alt bend.....	57
(2) nolu alt bend.....	59
(3) nolu alt bendi	59
(4) nolu alt bendi	60
b. 20'nci madde birinci fıkra (b) bendi	60
1- (b) bendinin birinci paragrafı.....	60
2- (b) bendinin ikinci paragrafı	60
c. 20'nci madde birinci fıkra (c) bendi.....	61
1- (c) bendinin birinci paragrafı.....	61
2- (c) bendinin ikinci paragrafı.....	61
3- (c) bendinin üçüncü paragrafı	62
4- (c) bendine üçüncü paragraftan sonra eklenen dördüncü paragraf	62
d. 20'nci madde birinci fıkra (d) bendi	63
1- (d) bendinin birinci paragrafı.....	63
2- (d) bendinin değişik ikinci paragrafı	63
(1) nolu alt bendi	63
(2) nolu alt bendi	63
e. 20'nci madde birinci fıkra değişik (e) bendi.....	63
1- (e) bendinin birinci paragrafı	63
2- (e) bendinin ikinci paragrafı.....	63
f. 20'nci madde birinci fıkra (f) bendi.....	64
g. 20'nci madde birinci fıkras (g) bendi.....	64
h. 20'nci madde birinci fıkra değişik (h) bendi	64
ı. 20'nci madde birinci fıkra (ı) bendi.....	65
1- (ı) bendi birinci paragraf.....	65
(1). (ı) bendinin değişik (1) nolu alt bendi	65

(2). (ı) bendinin (2) nolu alt bendi.....	66
(3). (ı) bendinin değişik (3) nolu alt bendi.....	66
(4). (ı) bendinin değişik (4) nolu alt bendi.....	66
2- (ı) bendi ikinci paragraf.....	66
3- (ı) bendi üçüncü paragraf.....	67
4- (ı) bendi dördüncü paragraf.....	67
5- (ı) bendi beşinci paragraf.....	67
6- (ı) bendi altıncı paragraf.....	67
7- (ı) bendi yedinci paragraf (Ek paragraf).....	68
i. 20'nci madde birinci fıkra (i) bendi.....	68
j. 20'nci madde birinci fıkra (j) bendi.....	68
k. 20'nci madde birinci fıkra (k) bendi.....	69
l. 20'nci madde birinci fıkra (l) bendi.....	71
1- (l) bendi birinci paragrafı.....	71
2- (l) bendi ikinci paragrafı.....	71
m. 20'nci madde birinci fıkra (m) bendi.....	72
n. 20'nci madde birinci fıkra (n) bendi.....	72
o. 20'nci madde birinci fıkra (o) bendi.....	73
p. 20'nci madde birinci fıkra (p) bendi.....	73
r. 20'nci madde birinci fıkra (r) bendi.....	73
s. 20'nci madde birinci fıkra (s) bendi.....	74
t. 20'nci madde birinci fıkra (t) bendi.....	74
u. 20'nci madde birinci fıkra (u) bendi.....	74
v. 20'nci madde birinci fıkra (v) bendi.....	74
y. 20'nci madde birinci fıkra (y) bendi.....	74
z. 20'nci madde birinci fıkra (z) bendi.....	75
aa. 20'nci madde birinci fıkra (aa) bendi.....	75
bb. 20'nci madde birinci fıkra (bb) bendi.....	76
1- (bb) bendi (1) nolu alt bent.....	76
2- (bb) bendi (2) nolu alt bent.....	76
3- (bb) bendi (3) nolu alt bent.....	76
cc. 20'nci madde birinci fıkra (cc) bendi.....	77
çç. 20'nci madde birinci fıkra (çç) bendi.....	77

1- (çç) bendi (1) nolu alt bent	77
2- (çç) bendi (2) nolu alt bent	77
dd. 20'nci madde birinci fıkra (dd) bendi.....	77
ee. 20'nci madde birinci fıkra (ee) bendi	78
1- (ee) bendi (1) nolu alt bent.....	78
2- (ee) bendi (2) nolu alt bent.....	78
ff. 20'nci madde birinci fıkra (ff) bendi	78
gg. 20'nci madde birinci fıkra (gg) bendi	78
II. Çevre Kanunu 20'nci madde ikinci fıkra: Kurum, kuruluş ve işletmelere verilecek idari para cezaları	79
B. Çevre Kanunu mülga 21. madde.....	79
C. Çevre Kanunu mülga 22.madde	79
D. Çevre Kanunu md.23'de Fiillerin tekrarı	79
E. Çevre Kanunu md.24'de İdari Para Cezası Niteliğindeki İdari Yaptırım Kararlarında Yetki	80
1- Çevre Kanunu md. 24: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının Yetkili Olması.....	80
2- İdari Para Cezası Niteliğindeki İdari Yaptırım Kararlarında Tarım ve Orman Bakanlığının Yetkili Olduğu Haller.....	85
F. Çevre Kanunu'ndaki İdari Yaptırımlarda Görevli Yargı Düzeni	85
G. Çevre Kanunu md.25'de İdari Yaptırımların Uygulanması, Tebliği ve Tahsil Usûlü.....	90
H. Çevre Kanunu md.26'da Adli Nitelikteki Cezalar	92
I. Çevre Kanunu md. 27'de Diğer Kanunlarda Yazılı Cezalar	93
İ. Çevre Kanunu ana metnine işlenemeyen Geçici 4. madde.....	93
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	97
KAVRAM DİZİNİ.....	103

KISALTMALAR

AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜ SBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
AÜSBF İHM	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi
AÜSBF İHMD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Dergisi
Ass.	: Assemblée
AYM	: Anayasa Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
B.	: Bas(k)ı
C.	: Cilt
CE	: Conseil d'Etat
D.	: Daire
DEÜHF	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DEÜ SBE	: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
dn.	: Dipnot
DÜHF	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İDDK	: (Danıştay) İdari Dava Daireleri Kurulu
E.	: Esas
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜSBFD	: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

İYUK	: İdari Yargılama Usûlü Kanunu
İzBD	: İzmir Barosu Dergisi
K.	: Karar
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KR	: Kuruş
Krş.	: Karşılaştırınız
LGDJ	: Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence
md.	: Madde
Mük.	: Mükerrer
Rec.	: Recueil
RDP	: Revue de droit public
RG	: Resmi Gazete
Sté	: Société
S.	: Sayı
s.	: sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL	: Türk Lirası
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
UYM	: Uyuşmazlık Mahkemesi
vd.	: ve devamı
Yay.	: Yayın(lar)ı/Yayınevi
Y.	: Yıl

GİRİŞ

Çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi; küresel ısınma ve giderek iklim krizine dönüşen iklim değişikliğinin geniş toplum kesimlerinin de gündemine taşınmasıyla, hâlen çağımızın en önemli sorunlarından birini oluşturmaya devam etmektedir. Bu konuya ilişkin Türk Hukukundaki ilk Anayasal düzenleme¹, “özel olarak çevre korunması kavramına yer veren”² ve “ilk kez

¹ “Çevre” ve “çevre hakkı”nın 1960’ların sonunda, 1970’lerin başında “ilk önceleri sağlık hakkının bir uzantısı gibi” ortaya çıkması ve 1970’li yıllardan itibaren önce “çevreyi koruma ödevi” ve giderek ayrıca “hak” olarak tanınan “çevre”nin Anayasalarda düzenlenmeye başlanması nedeniyle dönemi itibariyle “çevre ve çevre hakkı”na açıkça ve doğrudan yer ver(e)meyen 1961 Anayasası’nın “Sağlık hakkı” başlıklı 49’uncu maddesinin birinci fıkrasında “Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini... sağlamakla ödevlidir.” yönündeki hükmün gerçekleşebilmesinin; “sağlıklı ve dengeli bir çevre”nin varlığı ile mümkün olacağı ifade edilmiştir: **HAMAMCI** Can, “Çevre Hakkı Üzerine Düşünceler”, İnsan Hakları Yılığ, C. 5-6, Y. 1983-1984, s. 174, 176. “Sağlık hakkının bir uzantısı” olarak kavranması nedeniyle hazırlandığı dönem dikkate alındığında, “gelişimci, yeni oluşumları haklaştırmaya açık” 1961 Anayasası’nda da, diğer anayasalar gibi, “çevre hakkı”na ilişkin açık ve ayrı, doğrudan bir hüküm olmamasının “zaaf” sayılamayacağı hakkında bkz: **GEMALMAZ**, Mehmet Semih, “Çevre Koruma Sorunu Çevre Hakkı, Çevre Yasası ve Düşündürdükleri”, İstanbul Barosu Dergisi, Ocak Şubat Mart 1987, s. 71-72. Aralarında “doğrudan ve sıkı bir ilişki” olan “sağlık hakkı” ile “çevre hakkı”na ilişkin olarak; “sağlık hakkı”nı düzenleyen 1961 Anayasası’nın “sağlık hakkı” kenar başlıklı 49. maddesinin “çevre hakkı ve sağlıkla ilgili hükümler öngör(en)” 1982 Anayasası’nın 56.maddesine “denk düşen” hükmü olduğu hakkında bkz: **KABOĞLU** İbrahim Ö./**YANCI ÖZALP** Nihan, Çevre Hakkı, 4.B, Tekin Yay., İstanbul 2021, s. 65.

² **GEMALMAZ**, “Çevre Koruma Sorunu Çevre Hakkı, Çevre Yasası ve Düşündürdükleri”, s.72. 1982 Anayasası’nda “çevre korunması sorunu-

normlar hiyerarşisinin en üst düzeyinde"³çevrenin korunmasına ilişkin açık bir hüküm öngören 1982 Anayasası'nın "Temel Haklar ve Ödevler" başlıklı İkinci Kısımının "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" in düzenlendiği Üçüncü Bölümünde, "VIII. Sağlık, çevre ve konut" üst başlığının "A. Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması" madde kenar başlığı altında yer alan 56'ncı maddenin ilk iki fıkrasında bulunmaktadır⁴.

nun hâlâ sağlık hakkı ile ilişkilendirilerek düzenlendiği"ni vurgulayan Gemalmaz, çevreyi bütünlüğü içinde kavramayan Anayasa koyucunun "sadece doğal çevrenin korunması bağlamında bir sağlık sorunu olarak çevre hakkına yaklaş(tığı) düşüncesindedir.

³ **KABOĞLU/YANCI ÖZALP**, Çevre Hakkı, s. 65.

⁴ **ÖĞÜTÇÜ** Muhlis, Çevre Kolluk İşlemleri, (Yayınlanmamış doktora tezi), DEÜ SBE, İzmir 2000, s. 12; **ÖĞÜTÇÜ** Muhlis, "Dayanışma Hakkı Olarak Yurttaşların Sağlıklı ve Dengeli Bir Çevrede Yaşama Hakkı", İnsan Hakları Yıllığı,C.27, Y.2009, s. 39; aynı yönde bkz: **ÇAPTUĞ** Mehpare, İdare Hukuku Açısından Kentsel Dönüşüm, Seçkin Yay., Ankara 2016, s.22."(Çevre) literatür(ün)de ve güncel kullanımda" "çevre hakkı" olarak nitelendirilen ve "çevre hakkı maddesi" olarak anılmakla birlikte, yapılan "dolayısıyla düzenleme"de "çevre hakkı"na "dolaylı bir ifade" kullanılarak yer verildiği, "çevre için bir hak" veya "çevre hakkı" ifadesinin doğrudan kullanılmadığı 56'ncı maddedeki "Türkiye'de Çevre Hakkına İlişkin Düzenleme" başlığı altında çevre sözcüğünün başına getirilen "niteleme sıfatları" olarak "sağlıklı ve dengeli bir çevre"de yaşama" (hakkı) ile ilgi kurularak çevre hakkının tanındığı konusunda şüphe bulunmadığı hakkında bkz: **TURGUT** Nükhet, Çevre Hukuku (Karşılaştırmalı İnceleme), 2.B., Savaş Yay., Ankara 2001, s.138; **YILMAZ TURGUT** Nükhet, "Çevre Hakkı - Kuramsal ve Ampirik Çerçeve, İlgili Temel Kavram ve İlkeler:Yargının Rolü", Danıştay 142.Yıl Sempozyumu, 11 Mayıs 2010, Danıştay Yay., Ankara 2011, s. 16-17; **YILMAZ TURGUT** Nükhet, Çevre Politikası ve Hukuku, 3.B., İmaj Yay., Ankara 2017, s. 88. "Çevre hakkı"na 1980'li yıllardaki Anayasalar gibi "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler"e ayrılan bölümde yer veren 1982 Anayasası'nın, "dayanışma haklarının ruhuna uygun bir düzenleme" yapmakla birlikte "klasik yaklaşıma uygun olarak çevre ve sağlık hakkı"(nın) aynı maddedyi paylaş"tığı düşüncesi için bkz: **HAMAMCI**, "Çevre Hakkı Üzerine Düşünceler", s. 176.

1982 Anayasası'nın 56'ncı maddesinin kenar başlığı, başka hükümlerinin hem kenar başlığında hem de içeriğinde, Anayasa-da ilk kez sosyal haklara "anayasal hak" olarak yer veren ve "sosyal devlet" anlayışını getiren 1961 Anayasası'nın 49'uncu maddesi kenar başlığından farklı olarak; "sağlık hakkı" değil, "Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması"dır; aslında "sağlık hakkı" terimine madde kenar başlığında yer veren 1961 Anayasası'nın 49'uncu maddesinde "sağlık hakkı"ndan değil, "Devletin ödevleri"nden söz edilmekteydi. 1982 Anayasası'nın beş fıkradan oluşan 56'ncı maddesinde "çevrenin korunması"na ayrılan ilk iki fıkrasından sonra bu kez "sağlık hizmetleri"ne ayrılan 3'üncü, 4'üncü ve 5'inci fıkralarından; 3'üncü ve 4'üncü fıkrasında Devlete "sağlamak", "düzenleme", "denetleme" görevleri verilmiş, 5'inci fıkrasında ise "kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir" ifadesine yer verilerek "Kanun" (31.5.2006 tarih ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu) ile genel sağlık sigortasının kurulması için yasama organına Anayasa Koyucu tarafından "takdir yetkisi" tanınmıştır.

